

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

ДЕРЕВ'ЯНКО Богдан Володимирович

УДК 346.2+334.7

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИХ ГРУП**

Спеціальність 12.00.04 – Господарське право;
господарсько-процесуальне право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Донецьк – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Донецькому національному університеті Міністерства освіти і науки України, Донецькому юридичному інституті Міністерства внутрішніх справ при Донецькому національному університеті (м. Донецьк).

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент
Грудницька Світлана Миколаївна,
 Інститут економіко-правових досліджень
 НАН України, старший науковий співробітник
 відділу економіко-правових проблем
 попередження економічних правопорушень
 (м. Донецьк)

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук,
 старший науковий співробітник
Замойський Ігор Євгенович,
 Донецький університет економіки та права,
 професор кафедри державно-правових дисциплін
 (м. Донецьк)

кандидат юридичних наук, доцент
Шаповалова Ольга Вікторівна,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля МОН України,
 доцент кафедри господарського права
 (м. Луганськ)

Провідна установа – Національна юридична академія України
 імені Ярослава Мудрого МОН України (м. Харків).

Захист відбудеться «__» _____ **2004 р.** о ____ **годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 83048, м. Донецьк, вул. Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 83048, м. Донецьк, вул. Університетська, 77.

Автореферат розісланий «__» _____ **2004 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Грудницька С.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах жорсткої конкуренції між великими корпоративними об'єднаннями, впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн та регіонів світу нагальним завданням є формування власних великих промислово-фінансових об'єднань. Одним з ефективних засобів консолідації промислового і фінансового капіталу, налагодження вигідних технологічних і господарських зв'язків, залучення інвестицій і підйому виробництва, забезпечення інноваційної моделі розвитку є створення промислово-фінансових груп (ПФГ), проте, не зважаючи на існуючу потребу та позитивний зарубіжний досвід функціонування промислово-фінансових об'єднань, ПФГ в Україні не отримали поширення.

Процес формування правової бази створення та діяльності ПФГ в Україні йде складно і суперечливо. Перша спроба надати ефективне правове забезпечення процесам створення ПФГ (ФПГ) була зроблена в Положенні про фінансово-промислові групи в Україні, затвердженому Указом Президента України від 27 січня 1995 року. Даний Указ не вступив у дію, а 5 травня 1996 року після подолання вето Президента України почав діяти Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні» від 21 листопада 1995 року (далі – Закон про ПФГ), у розвиток якого 20 липня 1996 року постановою Кабінету Міністрів України № 781 затверджене Положення про створення (реєстрацію), реорганізацію та ліквідацію промислово-фінансових груп. Однак створена правова база виявилася недостатньою для поширення ПФГ в Україні. На 1 січня 2004 року в Україні було видано лише одну постанову Кабінету Міністрів України про створення ПФГ – ПФГ «Титан», яка на сьогодні залишається незареєстрованою.

Прийняття Господарського кодексу України дало новий поштовх розвитку господарського законодавства, була підтверджена необхідність збереження і розвитку ПФГ як організаційно-правової форми господарювання, кодифіковані основні засади правового регулювання у цій сфері. Однак прийняте раніше спеціальне законодавство про ПФГ містить положення, що стоять на заваді створенню ПФГ. Нагальною є потреба в удосконаленні спеціального законодавства щодо державного стимулювання створення та діяльності ПФГ, регулювання майнових відносин і організації управління ПФГ тощо.

За останні роки з метою подолання економічних проблем створення та діяльності ПФГ в Україні низкою вчених, серед яких С.І. Бабаш, П.Є. Житний, М.О. Кизим, М.К. Колісник, А.В. Путінцев, М.В. Рильський, Т.Р. Соколова, А.В. Фоменко, М.Ф. Фролов, І.Б. Хома та ін., було здійснено відповідні економічні дослідження. Правових проблем створення та діяльності ПФГ в Україні торкалися О.М. Вінник, В.М. Гайворонський, С.М. Грудницька, В.С. Щербина та деякі інші вчені, проте ці проблеми в основному розглядалися крізь призму дослідження загальних питань господарського права, комплексне предметне їх дослідження не проводилося.

Вищевикладеним зумовлюється актуальність і доцільність дослідження за темою дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідних робіт Донецького юридичного інституту МВС при Донецькому національному університеті за темою «Розвиток господарсько-правового забезпечення сучасної економіки» (держреєстрація № 0104U006758), а також згідно з планом держбюджетної науково-дослідної роботи Донецького національного університету МОН України за темою «Господарсько-правове забезпечення стабілізації і розвитку економіки України» (держреєстрація № Г-0101U005732), у яких здобувач брав участь як співвиконавець і у межах яких було здійснено дослідження правового регулювання створення та діяльності промислово-фінансових груп в Україні і визначено шляхи його удосконалення.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка наукових положень і пропозицій щодо удосконалення правового регулювання створення та діяльності промислово-фінансових груп на основі аналізу теоретичних джерел, відповідної нормативно-правової бази, господарської практики та зарубіжного досвіду.

Відповідно до вказаної мети було поставлено і вирішено наступні задачі:

визначити поняття ПФГ, його співвідношення з поняттями «суб'єкт господарювання», «об'єднання підприємств», «господарська організація», а також правову природу Генеральної угоди про сумісну діяльність щодо виробництва кінцевої продукції ПФГ;

виокремити стадії створення ПФГ, проаналізувати порядок створення ПФГ і виявити конкретні шляхи його спрощення;

дослідити особливості формування та використання майна ПФГ і надати пропозиції щодо удосконалення правового регулювання майнових відносин та забезпечення необхідного науково-технічного розвитку і фінансово-господарської сталості ПФГ;

проаналізувати порядок управління діяльністю ПФГ і розробити напрями його удосконалення;

сформулювати загальні засади державного регулювання створення та діяльності ПФГ в Україні і підготувати пропозиції щодо правових засобів державного стимулювання у цій сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі промислово-фінансової інтеграції.

Предметом дослідження є правове регулювання створення та діяльності ПФГ.

Методи дослідження. Для повного та всебічного вивчення предмету дослідження було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, серед яких історичний, діалектичний, статистичний, формально-логічний, порівняльно-правовий, аналітико-синтетичний. За допомогою історичного, діалектичного та статистичного методів досліджено основні тенденції розвитку промислово-фінансової інтеграції в економіці України та зарубіжних країн і світовій економіці. Порівняльно-правовий метод використано при дослідженні зарубіжного досвіду правового регулювання створення та діяльності промислово-фінансових об'єднань. Формально-логічний і аналітико-синтетичний методи застосовано для дослідження особливостей створення та організаційно-правового забезпечення діяльності ПФГ, державного регулювання відповідних відносин та виявлення

недоліків спеціального законодавства про ПФГ й обґрунтування напрямків його удосконалення.

Теоретичну основу дослідження, крім вищевказаних авторів, склали праці вітчизняних і зарубіжних учених – юристів і економістів, а саме: О.А. Беляневич, А.В. Венедиктова, Ю.Б. Вінслава, Р. Гільфердінга, Дж.А. Гобсона, В.С. Дементьєва, М.А. Ескіндарова, С. Жамена, С.Е. Жилінського, Д.В. Задахайла, З.Ф. Заменгоф, І.Є. Замойського, Г.Л. Знаменського, М.І. Коняєва, В.В. Лаптева, Ю.В. Макогона, В.К. Мамутова, Б.Г. Мільнера, О.Г. Мовсесяна, В.М. Петухова, Г.В. Пронської, Б.Г. Розовського, В.Д. Рудашевського, Л.А. Савельєва, Г.В. Уманців, Є.С. Уткіна, О.О. Чувпила, О.В. Шаповалової, Ю.В. Якутіна та інших.

Емпіричну основу дослідження склали нормативно-правові акти України та зарубіжних країн, статистичні матеріали, законопроекти щодо вдосконалення законодавства про ПФГ, господарська практика, роз'яснення Вищого господарського суду України, листи і матеріали правозастосовчої практики відносно ПФГ «Титан».

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що вперше в Україні здійснено комплексне дослідження правового регулювання створення та діяльності ПФГ, на основі якого обґрунтовано нові наукові положення і розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про ПФГ. Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступному.

Уперше:

сформульовано доктринальне визначення поняття ПФГ як промислово-фінансового об'єднання підприємств особливого виду, яке створюється і діє на засадах партнерських відносин між державою та суб'єктами господарювання;

виокремлено стадії створення ПФГ, серед яких: стадія узгодження приватних інтересів (підготовка та прийняття ініціаторами створення ПФГ Генеральної угоди ПФГ та допоміжних рішень); стадія узгодження приватних та публічних інтересів (підготовка та прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про створення ПФГ); стадія державної реєстрації ПФГ;

запропоновано спростити порядок створення ПФГ шляхом скорочення термінів їх створення за рахунок зменшення тривалості підготовки і прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про створення ПФГ, зокрема: 1) скасувати зайвий етап складання відповідним міністерством чи іншим центральним органом виконавчої влади, Мінекономіки та з питань європейської інтеграції, Фондом держмайна, Антимонопольним комітетом України висновків стосовно поданих документів ПФГ; 2) скоротити до одного місяця, з продовженням у разі необхідності до двох місяців, термін розгляду Міжвідомчою комісією з питань формування ПФГ документів, необхідних для створення ПФГ, і підготовки пропозицій Кабінету Міністрів України; 3) скоротити до одного місяця термін прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про створення транснаціональної ПФГ або про відмову в її створенні;

обґрунтовано доцільність встановлення у законодавстві вимоги створення у ПФГ фонду фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт і резервного фонду з відрахувань головного підприємства та учасників ПФГ.

Удосконалено:

визначення правової природи Генеральної угоди ПФГ з урахуванням її кваліфікації як організаційного господарського договору, який укладається за участю

господарських організацій та органів державної влади, містить елементи приватноправового та публічно-правового регулювання і направлений на створення суб'єкта господарювання та забезпечення організаційно оформленої спільної діяльності його учасників. З даного питання є розбіжності в окремих статтях ГК України, які детально проаналізовані в дисертації. Обґрунтовані пропозиції щодо усунення неузгодженості між статтями 55, 118, 125 ГК України уточненням поняття господарської організації у статті 55 ГК України шляхом доповнення після слів «а також інші юридичні особи» словами «або їх об'єднання»;

легальне визначення поняття ПФГ шляхом: уточнення, що ПФГ є об'єднанням підприємств; встановлення обов'язкових та можливих учасників ПФГ; зазначення спеціального порядку як створення, так і реорганізації та ліквідації ПФГ.

Дістали подальший розвиток:

теоретичні засади державного регулювання створення та діяльності ПФГ, систематизацією основних принципів його правового забезпечення: застосування до ПФГ та їх учасників цільового програмного підходу при вирішенні питань про надання або зміну пільг ПФГ, встановлення взаємних зобов'язань між державою та ПФГ, стимулювання діяльності ПФГ та її учасників лише у межах реалізації передбачених Генеральною угодою ПФГ програм, адресування пільг учасникам ПФГ або групі в цілому як самостійному суб'єкту господарювання, сполучення надання пільг зі встановленням заходів попередження зловживань з боку суб'єктів господарювання та відповідальності у разі правопорушень;

правове забезпечення управління ПФГ, а саме: запропоновано, з урахуванням необхідності посилення принципів централізації в управлінні ПФГ, закріпити в законодавстві право головного підприємства ПФГ давати обов'язкові до виконання вказівки учасникам ПФГ; визначено доцільність введення у законодавство про ПФГ інституту уповноваженого постійного представника учасника ПФГ на головному підприємстві ПФГ (спостерігача), що призначається керівником учасника ПФГ для здійснення нагляду за діяльністю президента ПФГ і своєчасного інформування його про нагальну потребу у скликанні загальних зборів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що пропозиції відносно правового регулювання створення та діяльності ПФГ мають слугувати підставою для вдосконалення чинного законодавства. Дисертантом розроблено проект Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про промислово-фінансові групи в Україні» і до деяких інших законодавчих актів України», який може бути використаний у законотворчій діяльності.

Деякі положення, висновки та пропозиції, викладені у дисертації, мають дискусійний характер і можуть бути основою для подальших наукових досліджень.

Результати дослідження використані в практичній діяльності учасників ПФГ «Титан» – Сумського державного науково-дослідного інституту мінеральних добрив і пігментів «МІНДІП» і ДАК «Титан» при укладанні угод з метою реалізації Комплексної програми розвитку кольорової металургії України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16 травня 2001 р. № 547 «Про утворення промислово-фінансової групи «Титан» (довідка від 21.05.2004 р. № 00-458).

Положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі при викладанні дисципліни «Господарське право» у Донецькому юридичному інституті МВС при ДонНУ (довідка від 05.06.2004 р. № 32/1428).

Особистий внесок здобувача. У дисертації викладені наукові результати, які одержані особисто дисертантом під час науково-дослідних робіт протягом 2001-2004 років. Дисертація виконана автором самостійно. Внесок здобувача у публікації, підготовлені в співавторстві, полягає у дослідженні історичного розвитку промислово-фінансової інтеграції та становлення і розвитку правового регулювання створення та діяльності промислово-фінансових об'єднань, які набули власної правосуб'єктності; визначення поняття ПФГ; формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи доповідалися і обговорювалися на II міжвузівській науковій конференції студентів та аспірантів «Маркетинг і підприємництво в перехідній економіці» (Львів, 2002), міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Проблеми та перспективи розвитку фінансів, кредиту і бухгалтерського обліку» (Донецьк, 2002), міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми правознавства очима молодих вчених» (Хмельницький, 2002), міжнародній науковій конференції студентів та молодих учених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (Донецьк, 2003), науково-практичному семінарі «Нові Цивільний та Господарський кодекси України та проблеми їх застосування» (Харків, 2003), на круглому столі «Промислово-фінансові групи: проблеми законодавчого регулювання» (Київ, 2004) та ін.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 15 робіт загальним обсягом 5,5 д. а., з яких 5,1 д. а. належить особисто автору.

Структура дисертації обумовлена метою та задачами дослідження. Робота складається із переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків. Повний обсяг дисертації складає 192 сторінки комп'ютерного тексту. Робота містить також список використаних джерел з 269 найменувань і додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1. Загальна характеристика промислово-фінансових груп як суб'єктів господарського права складається з трьох підрозділів, у яких розглядається історія розвитку промислово-фінансової інтеграції та аргументується необхідність створення ПФГ у сучасних умовах, досліджується поняття та аналізуються питання щодо видів ПФГ в Україні, вивчається досвід правового регулювання створення та діяльності промислово-фінансових об'єднань (ФПГ) у зарубіжних країнах.

У підрозділі 1.1. «Історія розвитку промислово-фінансової інтеграції та необхідність створення промислово-фінансових груп у сучасних умовах» розглянуто питання зародження та розвитку промислово-фінансової інтеграції, становлення ПФГ як суб'єктів права, особливостей формування законодавчої бази створення та діяльності ПФГ в Україні й аргументовано необхідність активізації цих процесів у нинішніх умовах.

Формування промислово-фінансових об'єднань розпочалося наприкінці ХІХ століття, з появою бажання сильних та добре організованих промислових і фінансових груп об'єднуватися для створення нових ринків збуту товарів і капіталів, і найбільш активізувалося під час глобалізації світової економіки (на рубежі ХХ і ХХІ століть). Спочатку це були об'єднання, які реалізовували приватні інтереси їх учасників і знаходились за межами законодавчого регулювання. З переходом до змішаної економіки у другій половині ХХ століття створення ПФГ стає важелем державного регулювання економіки, яке спрямовувалось на забезпечення розвитку її стратегічно важливих галузей з метою задоволення внутрішніх потреб, а також забезпечення потрібних позицій у світогосподарському просторі. Промислово-фінансовим групам починають адресуватися норми права, що опосередковують державне регулювання їх діяльності, вони набувають правосуб'єктності.

На рубежі тисячоліть у світовій господарській системі сформувалося лідерство великих транснаціональних промислово-фінансових компаній. Вони набули наддержавного характеру, почали визначати напрями діяльності держав і цілих регіонів світу. В умовах посилення впливу транснаціональних промислово-фінансових об'єднань на економіку країн виникає необхідність побудови державної політики захисту національних інтересів. За оцінками спеціалістів, до яких приєднується дисертант, одним із необхідних шляхів вирішення цього завдання є створення великих ПФГ і забезпечення виконання ними державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки.

У дисертації розглядаються особливості формування вітчизняного законодавства про ПФГ, відзначається складність і суперечливість формування законодавчої бази створення та діяльності ПФГ і вказується на необхідність її удосконалення з метою активізації відповідних процесів і підвищення ефективності господарювання.

У підрозділі 1.2. *«Поняття і види промислово-фінансових груп»* на основі здійсненого аналізу питань правосуб'єктності ПФГ та правової природи Генеральної угоди ПФГ сформульовано поняття ПФГ, також проаналізовані питання визначення видів ПФГ.

У роботі зазначається, що питання відносно наявності у ПФГ правосуб'єктності тривалий час зберігає свою дискусійність. Автор звертається до історичного досвіду правового регулювання створення та діяльності промислових об'єднань, які подібно сучасним ПФГ, не мали статусу юридичної особи (в їх інтересах діяли управління, що мали такий статус).

Питання правосуб'єктності промислових об'єднань й інших господарських систем було предметом наукової дискусії, починаючи з 60-х років минулого століття. У радянській науковій літературі вказувалося або на відсутність у господарських систем статусу юридичної особи і, отже, правосуб'єктності, або підкреслювалася доцільність наділення господарських систем правами юридичної особи. Висловлювалася також думка, що незалежно від наявності статусу юридичної особи господарські системи володіють господарською компетенцією і мають власну (господарську) правосуб'єктність. Остання позиція знайшла відображення у проекті Господарського кодексу 1970 року, де господарські системи визнавалися суб'єктами господарського права, при цьому щодо них передбачалася можливість вибору

здійснення діяльності зі статусом юридичної особи чи без нього. Ідея господарської правосуб'єктності суб'єктів господарювання без статусу юридичної особи отримала законодавче закріплення у Законі України про ПФГ 1995 року і в ГК України 2003 року, однак дискусійність питання зберігається.

У роботі наводяться аргументи на користь наявності правосуб'єктності у ПФГ. ПФГ виступають як суб'єкти господарських правовідносин під власною назвою. Згідно з п. 2 статті 2 Закону про ПФГ від імені групи діє її головне підприємство, виступаючи в якості її органа. ПФГ адресуються норми банківського, митного, податкового та ін. законодавства. Вони виступають адресатами і виконавцями державних програм (п. 1 статті 1 Закону про ПФГ). ПФГ мають власну компетенцію, встановлену законодавством та Генеральною угодою ПФГ. У них у тій чи іншій формі відбувається централізація майна та коштів, виробничо-господарських та управлінських функцій. За зарубіжним законодавством також промислово-фінансові об'єднання можуть володіти податковою правосуб'єктністю, вести зведений облік, складати зведений (консолідований) баланс, їм можуть надаватися державні гарантії тощо.

Наведені аргументи свідчать про те, що ПФГ є організаційно оформленим господарським комплексом з притаманною йому організаційно-правовою єдністю – суб'єктом господарювання, що виникає на основі Генеральної угоди ПФГ. У науковій літературі Генеральна угода ПФГ розглядається як особливий вид договору про сумісну діяльність, на основі якого утворюється новий суб'єкт господарювання, або договір, що поєднує у собі елементи установчого договору і договору про сумісну діяльність. На основі проведеного аналізу у дисертації обґрунтовується, що Генеральна угода ПФГ за своєю правовою природою є організаційним господарським договором, який укладається за участю господарських організацій та держави на партнерських засадах, містить елементи приватноправового та публічно-правового регулювання, направлений на створення суб'єкта господарювання та забезпечення організаційно оформленої спільної діяльності його учасників.

Аналіз норм ГК України показує, що ПФГ є суб'єктом господарювання, який виникає в результаті реалізації організаційно-установчих повноважень власника господарськими організаціями, що входять до складу ПФГ, та органами державної влади, які наділені господарською компетенцією і беруть участь у створенні ПФГ. ПФГ виникає у результаті встановлення на основі Генеральної угоди ПФГ господарського зобов'язання, яке містить елементи майново-господарських та організаційно-господарських зобов'язань між названими учасниками господарських відносин, між ними та органами управління об'єднання підприємств (стаття 2, стаття 3, п. 3 статті 125, п. 1 статті 135, ч. 3 п. 2 статті 176 ГК України).

Глава 12 ГК України передбачає створення об'єднань підприємств як зі статусом юридичної особи, так і без нього. Згідно зі статтею 125 ГК України ПФГ не є юридичною особою. У статті 118 ГК України поняття об'єднання підприємств, яким є і ПФГ, визначається через термін «господарська організація». Такий підхід є обґрунтованим, але вказані норми Кодексу вимагають узгодження з ними норми статті 55 ГК України, де визначення господарської організації виходить із обов'язкової наявності в неї статусу юридичної особи. У роботі наголошується на

тому, що у спеціальній літературі визначення організації не ставиться у залежність від наявності у неї статусу юридичної особи.

З урахуванням цього пропонується доповнити визначення господарської організації, наведене у п. 1 частини другої статті 55 ГК України, після слів «а також інші юридичні особи» словами «або їх об'єднання». Окрім цього, п. 4 статті 118 ГК України зі змістом «Об'єднання підприємств є юридичною особою» потребує доповнення «якщо інше не передбачено цим Кодексом».

У дисертації акцентується увага на доцільності надання ПФГ права вибору будь-якої організаційно-правової форми об'єднання підприємств, прийнятної для виконання державних програм – головної мети створення ПФГ. Доцільним буде внесення відповідних змін до Закону про ПФГ, а також виключення з п. 4 статті 125 ГК України положення про те, що ПФГ не є юридичною особою.

На основі проведеного аналізу у роботі сформульовано доктринальне визначення поняття ПФГ – промислово-фінансове об'єднання підприємств особливого виду, яке створюється і діє на засадах партнерських відносин між державою та суб'єктами господарювання. Також запропоновано удосконалити легальне визначення поняття ПФГ, наведене у Законі про ПФГ, шляхом уточнення, що: вона є об'єднанням підприємств; до її складу обов'язково входять промислове підприємство (сільськогосподарське підприємство або підприємство транспорту чи зв'язку) і банк чи фінансово-кредитна установа; вона як створюється, так і реорганізується та ліквідується за рішенням Кабінету Міністрів України, при цьому в спеціальному порядку.

У роботі аналізуються питання щодо видів ПФГ (національних та транснаціональних) та особливостей їх правового статусу, з урахуванням положень Конвенції про транснаціональні корпорації від 6 березня 1998 року, ратифікованої Україною 13 липня 1999 року. Наводяться різноманітні класифікації ПФГ за економічними ознаками, в правовому закріпленні яких, за зробленим висновком, на даному етапі не вбачається необхідності.

У підрозділі 1.3. *«Зарубіжний досвід правового регулювання створення та діяльності промислово-фінансових груп»* на основі дослідження досвіду створення і діяльності об'єднань промислового та фінансового капіталів у Російській Федерації, США, Японії та окремих західноєвропейських країнах, зроблено висновок про необхідність розвитку вітчизняного законодавства про ПФГ у бік посилення державної підтримки.

У роботі звертається увага на те, що формування законодавства, яке регулює процеси створення та діяльності фінансово-промислових груп (ФПГ) у Російській Федерації, розпочалося майже одночасно з формуванням відповідного українського законодавства, але в РФ, на відміну від України, кількість ФПГ переважає сто. У складі 86 ФПГ РФ, зареєстрованих на 1 січня 2002 року, діяло більш ніж 1300 суб'єктів господарювання, статутний капітал їхніх центральних компаній складав 3,9 млрд. рублів, чисельність робітників спискового складу – понад 1,3 млн. чоловік. Зараз в РФ ефективно працює 105 ФПГ, а зареєстровано більше 300, ефект від діяльності ФПГ зріс до 25 відсотків ВВП РФ. Це розглядається як наслідок застосування дієвих важелів державного стимулювання створення ФПГ у РФ.

Автором робиться висновок про необхідність розвитку положень, закладених у ГК України, у напрямку посилення стимулювання створення та діяльності ПФГ.

Проведений аналіз показав, що у країнах з розвиненою економікою великі промислово-фінансові та інші об'єднання є інструментом державного регулювання економіки. Для більш інтенсивного залучення таких суб'єктів господарювання до виконання державних програм, урядами та законодавчими органами багатьох країн застосовуються різноманітні заходи стимулюючого характеру.

За загальним правилом ФПГ не мають статусу юридичної особи, однак вони є великими диверсифікованими суб'єктами господарювання з власною правосуб'єктністю, адже їм адресуються окремі правові норми, наприклад, щодо ведення консолідованого податкового та бухгалтерського обліку, виконання завдань публічно-правового характеру. У господарському законодавстві зарубіжних країн для позначення суб'єктів господарювання, що іменуються в літературі фінансово-промисловими групами, можуть застосовуватися поняття «пов'язані підприємства», «системи компаній», «організації організацій», «товариства другого ступеню», «групи компаній» або просто «групи», «транснаціональні корпорації» тощо. При цьому великим публічно-правовим корпораціям дозволяється використовувати будь-яку організаційно-правову форму об'єднання підприємств. У роботі звертається увага на доцільність такого підходу, підкреслюється, що значення у створенні ПФГ повинна мати не форма організації діяльності, а спроможність нового суб'єкта господарювання досягти мети створення – реалізувати певну частину державної політики у конкретній галузі виробництва чи сфері господарської діяльності. Слід зазначити, що російське законодавство передбачає лише дві організаційно-правові форми ФПГ – холдингового типу і засновані на системі участі, але в літературі підкреслюється необхідність розширення їх переліку. За вітчизняним законодавством створення ПФГ можливе лише у формі об'єднання підприємств без статусу юридичної особи.

Ідея використання ПФГ будь-якої організаційно-правової форми об'єднання підприємств заслуговує на увагу і повинна отримати місце у вітчизняному законодавстві.

Розділ 2. Створення та організаційно-правове забезпечення діяльності промислово-фінансових груп складається з трьох підрозділів, у яких досліджується порядок створення ПФГ, аналізуються засади формування та використання майна ПФГ, розглядаються питання управління ПФГ і обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

У підрозділі 2.1. *«Створення промислово-фінансових груп»* розглянуто передбачений діючим законодавством порядок створення ПФГ і обґрунтовано необхідність його спрощення, з урахуванням практичних потреб та зарубіжного досвіду, зокрема досвіду РФ, де з першої половини 90-х років активно проходять процеси створення ФПГ.

На основі проведеного аналізу виокремлено стадії створення ПФГ: стадію узгодження приватних інтересів, на якій ініціаторами створення ПФГ здійснюється підготовка та прийняття Генеральної угоди ПФГ та допоміжних рішень; стадію узгодження приватних та публічних інтересів, на якій здійснюється підготовка та прийняття рішення Кабінету Міністрів України про створення ПФГ; стадію державної реєстрації ПФГ.

У дисертації зазначено, що друга стадія, на якій відбувається узгодження приватних і публічних інтересів, надмірно розтягнута у часі (без урахування суб'єктивних факторів для національної ПФГ її термін складає 4 місяці та два тижні, транснаціональної ПФГ – 8 місяців та два тижні). Проведений аналіз вітчизняного і російського законодавства, практики створення ПФГ «Титан» показав зайвість такого етапу, як розгляд і складання відповідним міністерством чи іншим центральним органом виконавчої влади, Мінекономіки та з питань європейської інтеграції, Фондом держмайна й Антимонопольним комітетом України висновків стосовно документів, поданих уповноваженою особою ініціаторів створення ПФГ. Цей етап передусе поданню документів до Кабінету Міністрів України, який, у свою чергу, направляє їх на розгляд та підготовку відповідних пропозицій Міжвідомчій комісії з питань формування ПФГ, до складу якої входять представники названих центральних органів виконавчої влади. У рамках загальної пропозиції щодо скорочення передбачених законодавством строків проходження документів у центральних органах виконавчої влади пропонується виключити вказаний етап, також скоротити у часі етап розгляду документів Міжвідомчою комісією, який на сьогодні складає для національних ПФГ два місяці, для транснаціональних ПФГ чотири місяці. Для порівняння, в РФ розгляд експертними групами проекту створення ФПГ забезпечується у коротші строки – до 30 днів, а в надзвичайних випадках термін може бути продовжено до 60 днів. Так само більш стислий строк передбачений для прийняття рішення про реєстрацію транснаціональної ФПГ. У дисертації звертається увага на доцільність використання російського досвіду. Пропонується скоротити до одного місяця, з продовженням у разі необхідності до двох місяців, термін розгляду Міжвідомчою комісією з питань формування ПФГ документів, необхідних для створення ПФГ, і підготовки пропозицій Кабінету Міністрів України, а також скоротити до одного місяця термін прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про створення транснаціональної ПФГ або про відмову в її створенні.

У роботі зазначається, що законодавство встановлює надто високий обов'язковий показник розрахункового обсягу реалізації кінцевої продукції ПФГ, який має бути еквівалентним сумі сто мільйонів доларів США за рік, починаючи з другого року після створення ПФГ. Як відзначають спеціалісти, це звужує можливості застосування державою даного засобу стимулювання розвитку пріоритетних галузей залежно від потреби. Законодавством також передбачається, що у складі ПФГ повинен бути лише один банк, що виявляється невиправданим, оскільки не дозволяє використовувати у відповідних цілях капітал більшості вітчизняних банків. У дисертації сформульовано пропозиції до законодавства щодо скасування цих обмежень.

Крім цього, зайвою перешкодою на шляху розвитку промислово-фінансової інтеграції є існуючі обмеження щодо участі банку у декількох ПФГ через передбачене п. 6 статті 2 Закону про ПФГ положення про те, що головне підприємство ПФГ та учасники ПФГ (у т.ч. банк) можуть входити до складу лише однієї ПФГ. Пропонується передбачити у законодавстві, що у виключних випадках за рішенням Кабінету Міністрів України банк може брати участь у двох чи більше ПФГ. Дозвіл одному банку чи об'єднанню банків при дотриманні певних умов входити до кількох

ПФГ сприятиме більш ефективному використанню капіталу великих вітчизняних а також закордонних банків.

З урахуванням аргументів вчених-економістів щодо значення в сучасних умовах енергоносіїв і трубопровідного транспорту, мобільного зв'язку й інформаційних технологій у дисертації надано пропозиції щодо удосконалення законодавства у бік надання права на створення ПФГ у сфері зв'язку і скасування заборони на створення ПФГ у сфері транспорту.

У підрозділі 2.2. *«Майнова основа господарювання промислово-фінансових груп»* відзначається, що майнову основу господарювання ПФГ становить необхідне для виконання державних програм і успішної діяльності групи спільне майно головного підприємства та учасників ПФГ, закріплене за ПФГ на праві спільної власності, яке обліковується на окремих субрахунках на балансах головного підприємства та учасників групи. Поряд з цим головне підприємство може вести консолідований облік і складати консолідований баланс ПФГ. Незалежно від наявності консолідованого балансу, ПФГ має відокремлене майно, щодо якого обмежується право головного підприємства та учасників ПФГ самостійно розпоряджатися своєю часткою.

Головне підприємство та учасники ПФГ використовують майно, передане у спільну власність ПФГ, для здійснення господарської діяльності з метою виконання Генеральної угоди ПФГ на праві оперативного використання майна, передбаченому статтею 138 ГК України.

Окрім цього, у ПФГ із відрахувань її головного підприємства та учасників можуть створюватися цільові фонди. У роботі пропонується обумовити у законодавстві обов'язкове створення таких фондів у ПФГ.

Проведений аналіз досвіду правового регулювання створення та діяльності виробничих об'єднань і об'єднань у промисловості СРСР, зарубіжного досвіду створення та діяльності корпоративних структур свідчить на користь створення у межах ПФГ фонду фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт і резервного фонду для забезпечення необхідного науково-технічного розвитку та фінансово-господарської сталості ПФГ. У дисертації зазначається необхідність законодавчого забезпечення формування цих фондів шляхом встановлення обов'язку їх створення у ПФГ та нормативів відрахувань до них, а також застосування заходів державного стимулювання у цій сфері.

У підрозділі 2.3. *«Управління промислово-фінансовими групами»* на основі аналізу законодавства, даних стосовно ПФГ «Титан» і ситуації, що склалася навколо ПФГ в Україні, зроблено висновок про необхідність посилення принципів централізації в управлінні ПФГ. Головне підприємство ПФГ повинно мати об'єктивні передумови для впливу на інших учасників з метою досягнення спільного кінцевого результату. У роботі обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення організації управління ПФГ, що мають сприяти покращенню керованості ПФГ.

Запропоновано закріпити у законодавстві право головного підприємства ПФГ давати обов'язкові до виконання вказівки учасникам ПФГ. Наголошується на тому, що практична потреба в такому праві знайшла відображення у Генеральній угоді ПФГ «Титан», і вона необхідна у будь-якому разі для забезпечення керованості групою. Доцільність такого підходу знаходить своє підтвердження у поглядах російських

вчених, які вказують, що горизонтальні відносини у ФПГ, які допускаються поряд з вертикальними Законом РФ про ФПГ, в цілому себе не виправдовують через недостатність важелів впливу у центральній компанії ФПГ на учасників.

Можливими є різні варіанти забезпечення права головного підприємства ПФГ давати обов'язкові вказівки. Це може бути створення на базі головного підприємства об'єднання підприємств субординаційного типу зі статусом юридичної особи, а у разі створення ПФГ без статусу юридичної особи потрібне законодавче закріплення такого права, яке має знаходити відображення у Генеральній угоді ПФГ.

У роботі аналізуються питання визначення органів ПФГ і їх правового положення. Як передбачено ГК України, здійснення управління поточною діяльністю об'єднання підприємств може бути доручено адміністрації одного з підприємств (головного підприємства об'єднання) (п. 5 статті 122). Згідно з Законом про ПФГ управління групою здійснюється головним підприємством ПФГ в особі його виконавчого органу, яке в силу п. 3 статті 125 ГК України, а також п. 2 статті 1 і п. 2 статті 2 Закону про ПФГ діє від імені ПФГ. Керівник головного підприємства ПФГ одночасно є президентом ПФГ, кандидатура якого затверджується постановою Кабінету Міністрів України. У роботі наголошується на тому, що у даному разі ПФГ не має власного виконавчого органу: функції останнього виконує головне підприємство ПФГ. Єдиним органом ПФГ за чинним законодавством є загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ.

З урахуванням практичних потреб обґрунтовується доцільність законодавчого встановлення права керівника будь-якого учасника ПФГ скликати загальні збори з його забезпеченням мірами відповідальності, передбаченими Генеральною угодою ПФГ. Доцільним буде введення інституту уповноваженого постійного представника на головному підприємстві ПФГ (спостерігача), що призначається керівником учасника ПФГ для здійснення нагляду за діяльністю президента ПФГ.

Доцільною є норма статті 122 ГК України, яка встановлює принцип відкритого переліку повноважень загальних зборів об'єднання підприємств, що означає можливість вищого органу об'єднання брати до свого розгляду будь-які питання діяльності ПФГ.

У дисертації вказується на необхідність встановлення права банків виступати в якості головного підприємства. На сьогодні законодавство про ПФГ передбачає, що головним підприємством може бути лише виробник кінцевої продукції, при цьому банки не беруть вагомій участі в управлінні ПФГ, що негативно впливає на їх зацікавленість у створенні ПФГ. За досвідом РФ та з урахуванням аргументів вітчизняних спеціалістів, доцільним буде передбачити у законодавстві України також можливість створення фінансово-промислових груп зі встановленням права банку чи фінансово-кредитної установи діяти від імені групи. Виходячи з цього, пропонується змінити термін «головне підприємство ПФГ» на термін «головна господарська організація ПФГ».

Крім цього, враховуючи доцільність скасування заборони на створення ПФГ у сфері транспорту, а також надання права на створення ПФГ у сфері зв'язку, запропоновано передбачити в законодавстві право підприємств транспорту чи зв'язку бути головним підприємством ПФГ.

Розділ 3. Державне регулювання створення та діяльності промислово-фінансових груп в Україні складається з двох підрозділів, у яких розглянуто загальні засади державного регулювання, систематизовано основні принципи його правового забезпечення, проаналізовано правові засоби державного стимулювання створення та діяльності ПФГ в Україні і сформульовано пропозиції до законодавства, направлені на забезпечення активізації відповідних процесів.

У підрозділі 3.1. *«Загальні засади державного регулювання створення та діяльності промислово-фінансових груп в Україні»* підкреслюється необхідність державного регулювання економіки, одним із головних важелів якого є програмування, спрямоване, насамперед, на забезпечення структурної перебудови економіки, розвитку пріоритетних галузей виробництва, вирішення інших стратегічних завдань. Для виконання необхідних програм законодавством передбачено можливість створення ПФГ, але реалізація державних програм з використанням цього інституту господарського права на даний момент поширення не отримала. У роботі вказується на необхідність подальшої розробки, впровадження та реалізації державних програм за участю ПФГ.

Діюче законодавство про ПФГ пропонує потенційним ПФГ виконання державних програм фактично на власній базі, адже передбачені на цей випадок заходи державної підтримки є досить незначними. Для прискорення необхідних процесів потрібне підвищення питомої ваги державних зобов'язань у відносинах «держава – ПФГ», які у даному випадку слід розглядати як партнерські, адже обидві сторони мають (повинні мати) зацікавленість у співпраці. Зобов'язанням ПФГ щодо виконання програм мають кореспондувати зобов'язання держави щодо сприяння цьому шляхом застосування різноманітних засобів і механізмів регулювання господарської діяльності, визначених статтею 12 ГК України (у т.ч. надання податкових, митних та інших пільг).

При виборі важелів державного регулювання відповідних процесів слід застосовувати цільовий програмний підхід, спрямований на виконання важливих державних завдань розвитку виробництва і структурної перебудови економіки. Підтримуватися має лише та частина діяльності ПФГ та її учасників, яка спрямована на реалізацію відповідної державної програми. Тобто пільгове оподаткування слід поширювати на виробництво кінцевої продукції ПФГ, а не будь-якої продукції, яка також може вироблятися суб'єктами господарювання, що входять до складу ПФГ; пільгові митні тарифи та податкові ставки застосовувати лише щодо обладнання, оснащення та інших основних чи оборотних фондів, які ввозяться з-за кордону для виконання відповідної програми тощо.

Розробка норм законодавства про надання тих чи інших пільг повинна передбачати також заходи попередження зловживань з боку суб'єктів господарювання, яким вони адресуються. Зокрема, отримання пільг щодо ввезення в Україну обладнання чи оснащення доцільно сполучати із зобов'язанням окремого обліку даного обладнання та оснащення і звіту про його цільове використання. У законодавстві потрібно передбачити, що у випадку нецільового використання відповідних основних фондів чи інших зловживань ПФГ суми, отримані чи заощаджені ними внаслідок користування пільгами, а також суми встановлених спеціальним законодавством санкцій підлягають стягненню.

У підрозділі 3.2. «Правові засоби державного стимулювання створення та діяльності промислово-фінансових груп» розглянуто правові засоби державного стимулювання, здатні сприяти активізації створення та діяльності ПФГ, та сформульовано відповідні пропозиції до законодавства.

На основі проведеного у підрозділі аналізу, запропоновано внести низку змін до статті 4 Закону про ПФГ, яка встановлює пільги, що надаються ПФГ, у межах засобів державного регулювання господарської діяльності, передбачених статтею 12 ГК України.

Зокрема, з урахуванням аргументів вчених-економістів, пропонується передбачити у Законі про ПФГ можливість головного підприємства та учасників ПФГ застосовувати норми прискореної амортизації та отримувати податкові пільги, що має сприяти зацікавленості суб'єктів господарювання у створенні ПФГ. Потребує підтримки розвиток технічної бази ПФГ, формування якої вимагає звільнення від ввізного (імпортного) мита обладнання і оснащення, що ввозиться з-за кордону з метою виконання державної програми. Така можливість передбачена Законом про ПФГ, проте відповідні положення вимагають уточнення, зокрема, у бік конкретизації відповідних видів майна і попередження зловживань даними пільгами (враховуючи досвід діяльності спеціальних (вільних) економічних зон). Доцільною буде також підтримка ПФГ, які виходять на зовнішні ринки, шляхом звільнення головного підприємства та учасників ПФГ від обкладання вивізним державним митом кінцевої продукції ПФГ, що експортується. Крім цього, для підвищення зацікавленості банків до участі у ПФГ потрібно передбачити застосування до банків – учасників ПФГ пільгових нормативів діяльності комерційних банків, що встановлюються Національним банком України.

На основі вищевикладеного пропонується п. 1 статті 4 Закону про ПФГ викласти у редакції:

«1. Оподаткування проміжної та кінцевої продукції ПФГ здійснюється згідно з чинним податковим законодавством, якщо інше не передбачене цим Законом та іншими спеціальними законами України»;

а також доповнити вказану статтю положеннями наступного змісту:

«4. Головна господарська організація та учасники ПФГ звільняються від сплати вивізного (експортного) мита і митних зборів у разі експорту кінцевої продукції ПФГ.

5. Головна господарська організація та учасники ПФГ звільняються від сплати ввізного (імпортного) мита і митних зборів у разі імпортування матеріалів, сировини, устаткування, обладнання, комплектуючих до них, необхідних головній господарській організації та учасникам ПФГ для виконання державної програми. Головна господарська організація та учасники ПФГ зобов'язані використовувати ввезені матеріали, сировину, устаткування, обладнання, комплектуючі до них виключно для виробництва проміжної та/або кінцевої продукції ПФГ без права продажу іншим суб'єктам господарювання не менше трьох років з моменту ввезення.

Під терміном устаткування (обладнання) слід розуміти машини (крім транспортних засобів), механізми, прилади, пристрої, призначені для використання у технологічному процесі, що здійснюється під час реалізації державної програми.

Під терміном комплектуючі до устаткування (обладнання) слід розуміти частини, виготовлені згідно із самостійним комплектом документів і призначені для застосування у складі цього устаткування (обладнання).

Порядок контролю за цільовим використанням матеріалів, сировини, устаткування, обладнання та комплектуючих до них, що відповідно до цього Закону ввозяться на територію України, встановлюється Державною податковою адміністрацією України та Державною митною службою України.

6. ПФГ, головна господарська організація ПФГ та учасники ПФГ у випадках, передбачених відповідною державною програмою і податковим законодавством, можуть застосовувати пільгові нормативи при обчисленні відрахувань сум податку на прибуток та інших податків і зборів.

При необхідності Кабінетом Міністрів України можуть вноситися до Верховної Ради України проекти законів про надання додаткових пільг ПФГ, головній господарській організації та учасникам ПФГ.

7. Головна господарська організація і учасники ПФГ згідно з чинним законодавством мають право застосовувати норми прискореної амортизації.

8. Національний банк України встановлює для банків – учасників ПФГ пільгові нормативи діяльності».

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що полягає в обґрунтуванні напрямків удосконалення правового регулювання створення та діяльності ПФГ. Для вирішення наукової задачі дисертантом обґрунтовано нові наукові положення і пропозиції щодо удосконалення законодавства про ПФГ з метою активізації процесів створення ПФГ та забезпечення їх ефективної діяльності. На підставі проведеного дослідження сформульовано наступні основні висновки:

1. ПФГ є господарською організацією, що виникає на основі Генеральної угоди ПФГ як організаційного господарського договору, який укладається за участю господарських організацій та органів державної влади, містить елементи приватноправового та публічно-правового регулювання і направлений на створення цього суб'єкта господарювання (за діючим законодавством – без статусу юридичної особи) та забезпечення організаційно оформленої спільної діяльності його учасників. Підкреслена необхідність усунення неузгодженості між статтями 55, 118, 125 ГК України.

2. Визначена доцільність надання ПФГ права вибору будь-якої організаційно-правової форми об'єднання підприємств, прийнятної для досягнення мети створення ПФГ (незалежно від наявності чи відсутності статусу юридичної особи). Сформульовано відповідні пропозиції щодо удосконалення норм Закону про ПФГ і глави 12 ГК України.

3. Сформульовано доктринальне визначення ПФГ як промислово-фінансового об'єднання підприємств особливого виду, яке створюється і діє на засадах партнерських відносин між державою та суб'єктами господарювання.

4. Удосконалено легальне визначення ПФГ шляхом уточнення, що ПФГ є об'єднанням підприємств, встановлення обов'язкових та можливих учасників ПФГ,

зазначення спеціального порядку як створення, так і реорганізації та ліквідації ПФГ, з урахуванням чого запропоновано закріпити у законодавстві, що ПФГ – це об'єднання підприємств, до якого входять промислове підприємство (сільськогосподарське підприємство або підприємство транспорту чи зв'язку) і банк чи фінансово-кредитна установа, можуть входити наукові і проектні установи, інші підприємства, установи, організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, та яке створюється, реорганізується і ліквідується за рішенням Кабінету Міністрів України в спеціальному порядку і діє певний термін з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва, транспорту, зв'язку і структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міждержавними договорами.

5. Виокремлено стадії створення ПФГ, аргументовано доцільність спрощення порядку створення ПФГ і підготовлено пропозиції щодо скорочення термінів створення ПФГ за рахунок зменшення тривалості підготовки і прийняття рішення Кабінетом Міністрів України про створення ПФГ.

6. Запропоновано закріпити у законодавстві право головного підприємства ПФГ давати обов'язкові до виконання вказівки учасникам ПФГ з метою удосконалення управління ПФГ і посилення принципів централізації в управлінні ПФГ. Для забезпечення дотримання прав банків, підприємств – виробників кінцевої продукції та інших учасників ПФГ запропоновано на законодавчому рівні встановити право керівника будь-якого учасника ПФГ скликати загальні збори, а також запровадити інститут уповноваженого постійного представника на головному підприємстві ПФГ.

7. Обґрунтовано доцільність встановлення законодавчої вимоги щодо обов'язкового створення у ПФГ із відрахувань її головного підприємства та учасників фонду фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт і резервного фонду для забезпечення необхідного науково-технічного розвитку та фінансово-господарської сталості ПФГ.

8. Розвинуто теоретичні засади державного регулювання створення та діяльності ПФГ систематизацією основних принципів його правового забезпечення і сформульовано пропозиції до законодавства щодо: встановлення права створення ПФГ незалежно від розрахункового обсягу реалізації кінцевої продукції ПФГ; дозволу входження до ПФГ кількох банків або їх об'єднань, а також входження у виключних випадках за рішенням Кабінету Міністрів України одного банку до декількох ПФГ; надання права банку чи фінансово-кредитній установі виступати в якості головного підприємства та діяти від імені групи, тобто можливості створення ФПГ.

Основним прикладним результатом дослідження є розробка у розвиток норм ГК України проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про промислово-фінансові групи в Україні» і до деяких інших законодавчих актів України».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Деревянко Б.В. Створення промислово-фінансових груп як один з перспективних напрямків реструктуризації підприємств гірничо-металургійного комплексу України // Економіко-правові проблеми реструктуризації підприємств гірничо-металургійного комплексу України: науково-практичні рекомендації /

Т.В. Філіпенко, І.П. Подмаркова, Н.І. Новікова, Б.В. Деревянко / За заг. ред. Т.В. Філіпенко. – Севастополь: Вебер, 2003. – С. 123-137.

2. Деревянко Б.В. Стимулювання участі комерційних банків у промислово-фінансових групах // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2002. – № 1. – С. 238-247.

3. Деревянко Б.В. Правовий статус промислово-фінансових груп // Вісник Донецького університету. Серія В. Економіка і право. – 2003. – № 1. – С. 242-250.

4. Деревянко Б. Щодо необхідності створення промислово-фінансових груп (економіко-правові аспекти) // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 5. – С. 20-23.

5. Деревянко Б. До питання про порядок створення промислово-фінансових груп // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 6. – С. 12-16.

6. Деревянко Б. Необхідність підтримки вітчизняного великого бізнесу // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 7. – С. 11-14.

7. Деревянко Б.В. Майнові аспекти господарювання промислово-фінансових груп // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2004. – № 1. – С. 258-268.

8. Грудницька С., Деревянко Б. Економіко-правові питання формування та діяльності промислово-фінансових груп (історичний аспект) // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 6. – С. 3-7. (*Особистий внесок здобувача: визначення правової суті ПФГ на основі розгляду історичного досвіду правового регулювання створення та діяльності промислово-фінансових об'єднань*).

9. Грудницька С.М., Деревянко Б.В. Удосконалення правового регулювання створення і діяльності промислово-фінансових груп в Україні // Вісник Донецького університету. Серія В. Економіка і право. – 2004. – № 1. – С. 347-354. (*Особистий внесок здобувача: визначення поняття ПФГ, формулювання пропозицій щодо удосконалення порядку створення ПФГ, забезпечення сталості їх діяльності, управління ПФГ, державного стимулювання створення та діяльності ПФГ*).

10. Деревянко Б.В. Можливі шляхи інтеграції банків та промисловості // Матеріали міжнар. наук. конф. студ. та молодих вчених «Проблеми та перспективи розвитку фінансів, кредиту і бухгалтерського обліку». – Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського. – 2002. – С. 20-21.

11. Деревянко Б.В. Питання доцільності функціонування ПФГ в Україні // Матеріали II міжвуз. наук. конф. студ. і асп. «Маркетинг і підприємництво в перехідній економіці». – К.: КНЕУ. – 2002. – С. 105-107.

12. Деревянко Б. Щодо поняття промислово-фінансової групи // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Спецвипуск № 1. – Львів: Львівська політехніка. – 2002. – С. 131-132.

13. Деревянко Б.В. Молоді фахівці у вирішенні проблем конкуренції вітчизняних суб'єктів господарювання з транснаціональними корпораціями та необхідності створення промислово-фінансових груп // Матеріали першої міжнарод. науч.-практ. конф. «Молодежь и государство». – Авдеевка: ДРУК-ИНФО. – 2002. – С. 28-29.

14. Деревянко Б.В. Промислово-фінансові групи як суб'єкти господарювання, здатні конкурувати з зарубіжними транснаціональними корпораціями // Праці другої

міжнар. третьої всеукр. наук. конф. студ. та молодих учених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання». – Ч. 3. – Донецьк: ДонНУ. – 2002. – С. 79-82.

15. Деревянко Б.В. Створення регіональних ПФГ як засіб подолання проблем регіонів // Праці четвертої міжнар. наук. конф. студ. та молодих учених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання». – Ч. 2. – Донецьк: ДонНУ. – 2003. – С. 121-123.

АНОТАЦІЯ

Деревянко Б.В. Правове регулювання створення та діяльності промислово-фінансових груп. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – Господарське право; господарсько-процесуальне право. – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Донецьк, 2004.

У роботі сформульовано поняття ПФГ як промислово-фінансового об'єднання підприємств особливого виду, яке створюється і діє на засадах партнерських відносин між державою та суб'єктами господарювання. Удосконалено надане у законодавстві визначення поняття ПФГ. Виокремлено стадії створення ПФГ, запропоновано шляхи спрощення порядку створення ПФГ. Обґрунтовано доцільність встановлення у законодавстві вимоги створення спеціальних фондів ПФГ. Удосконалено визначення правової природи Генеральної угоди ПФГ з урахуванням її кваліфікації як організаційного господарського договору. Систематизовано основні принципи правового забезпечення державного регулювання створення та діяльності ПФГ. Дістало подальший розвиток правове забезпечення управління ПФГ з урахуванням необхідності посилення принципів централізації в управлінні ними.

Ключові слова: суб'єкт господарювання, об'єднання підприємств, ПФГ, порядок створення ПФГ, Генеральна угода ПФГ, спеціальні фонди, управління ПФГ, державне регулювання.

АННОТАЦИЯ

Деревянко Б.В. Правовое регулирование создания и деятельности промышленно-финансовых групп. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – Хозяйственное право; хозяйственно-процесуальное право. – Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Донецк, 2004.

Диссертация посвящена решению основных проблем правового регулирования создания и деятельности ПФГ.

В первом разделе дана общая характеристика ПФГ как субъекта хозяйственного права, проанализированы особенности развития промышленно-финансовой интеграции, исследованы вопросы понятия и видов ПФГ, а также правовые основы создания и деятельности ПФГ и промышленно-финансовых объединений в зарубежных странах. На основе проведенного исследования определена правовая природа Генерального соглашения ПФГ как особого вида договора о совместной деятельности – организационного хозяйственного договора, который заключается с участием хозяйственных организаций и органов государственной власти, содержит

элементы частноправового и публично-правового регулирования, направлен на создание нового субъекта хозяйствования и обеспечение организационно оформленной совместной деятельности его участников. Аргументирована необходимость предоставления участникам ПФГ права выбора той или иной организационно-правовой формы объединения предприятий, независимо от наличия либо отсутствия статуса юридического лица. С учетом правовой природы Генерального соглашения ПФГ, сформулировано доктринальное определение понятия ПФГ как промышленно-финансового объединения предприятий особого вида, которое создается и действует на началах партнерских отношений между государством и субъектами. Усовершенствовано легальное определение понятия ПФГ путем: уточнения, что ПФГ является объединением предприятий; установления обязательных и возможных участников ПФГ; указания специального порядка как создания, так и реорганизации и ликвидации ПФГ. Кроме этого, сделан вывод о необходимости уточнения понятия хозяйственной организации в статье 55 ХК Украины путем дополнения объединениями предприятий перечня видов субъектов, относящихся к хозяйственным организациям, что позволит устранить несогласованность между статьями 55, 118, 125 ХК Украины.

Второй раздел посвящен исследованию вопросов создания и организационно-правового обеспечения деятельности ПФГ. Анализируется действующий порядок создания ПФГ, в котором выделяются стадии создания ПФГ: стадия согласования частных интересов участников ПФГ (подготовка и принятие инициаторами создания ПФГ Генерального соглашения ПФГ и вспомогательных решений), стадия согласования частных и публичных интересов (подготовка и принятие Кабинетом Министров Украины решения о создании ПФГ), стадия государственной регистрации ПФГ. Сделан вывод о необходимости и возможности сокращения сроков создания ПФГ за счет сокращения длительности подготовки и принятия Кабинетом Министров Украины решения о создании ПФГ. Проанализированы условия создания ПФГ и сформулированы предложения по их совершенствованию, в частности предлагается отменить применительно к банкам установленный запрет на участие в двух и более ПФГ, также отменить ограничение, согласно которому в состав ПФГ может входить только один банк, предусмотреть возможность создания ПФГ независимо от объема реализации конечной продукции и др. Исследованы особенности формирования и использования имущественной базы ПФГ как самостоятельного субъекта хозяйствования и обоснована целесообразность установления в законодательстве требования о создании в рамках группы за счет отчислений ее участников специальных фондов ПФГ – фонда финансирования НИОКР и резервного фонда ПФГ.

На основе проведенного исследования получило дальнейшее развитие правовое обеспечение управления ПФГ, а именно обоснована целесообразность закрепления в законодательстве права головного предприятия ПФГ давать участникам группы обязательные к исполнению указания, а также введения в законодательство о ПФГ института уполномоченного постоянного представителя участника ПФГ для осуществления надзора за деятельностью президента ПФГ и администрации головного предприятия ПФГ с целью своевременного информирования руководителя участника ПФГ о необходимости созыва общего собрания уполномоченных представителей участников ПФГ. Такой порядок управления позволит усилить

принципы централизации, необходимые для достижения цели деятельности группы, и при этом обеспечить защиту прав участников ПФГ.

В третьем разделе исследованы вопросы государственного регулирования создания и деятельности ПФГ в Украине, систематизированы основные принципы его правового обеспечения, среди которых: применение к ПФГ и их участникам целевого программного подхода при принятии решений о предоставлении и изменении льгот ПФГ, установление взаимных обязательств между государством и ПФГ, стимулирование деятельности ПФГ и ее участников лишь в пределах реализации государственных программ, предоставление льгот участникам ПФГ или группе в целом как самостоятельному субъекту хозяйствования, что должно сочетаться с установлением мер предупреждения правонарушений со стороны субъектов хозяйствования и ответственности в случае нарушений.

Рассмотрены правовые средства государственного стимулирования, способные содействовать активизации создания и деятельности ПФГ и сформулированы соответствующие предложения к законодательству. На основании выводов, сформулированных по результатам проведенного в разделе анализа, предложены изменения к статье 4 Закона Украины о ПФГ, устанавливающей льготы, предоставляемые ПФГ.

Основным прикладным результатом исследования является разработка проекта Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Закон Украины «О промышленно-финансовых группах в Украине» и в некоторые другие законодательные акты Украины».

Ключевые слова: субъект хозяйствования, объединение предприятий, ПФГ, порядок создания ПФГ, Генеральное соглашение ПФГ, специальные фонды, управление ПФГ, государственное регулирование.

ANNOTATION

Derevyanko B.V. The legal regulation of creation and activity of the industrial-financial groups. – Manuscript.

Dissertation for the obtaining of the degree of the candidate of legal sciences in the specialty 12.00.04 – Commercial law, commercial procedural law. – Institute of economic and legal research, NAS Ukraine, Donetsk, 2004.

The work specifies the notion of industrial-financial group (IFG) as the kind of corporations' union, which has special procedure of creation and activity on base of the partner's relations between state and subjects of commerce. It is advanced the notion of IFG given in legislation. The main stages of creation of IFG were defined and the ways of simplification of the process of their formation were suggested. The practicability of the determination in legislation of the requirement of IFG special fund making is motivated. The determinations of legal nature of IFG General agreement with provision for its qualification as organizing economic agreement is advanced. The main bases of government regulation of IFG creation and activity are worded. Legal provision of IFG management with taking into account the need of the reinforcement of centralization and management principles has got further development.

The key words: the subject of commerce, corporations' union, IFG, the order of IFG creation, IFG General agreement, a special fund, IFG management, government regulation.